

i XX. stoljeću do 1918. godine. Za svaku od njih navedeni su sljedeći podaci: lokacija, kronologija izgradnje, današnja namjena i uporaba, građevno stanje očuvanosti, tehnika gradnje, građevni materijal, visina građevine i današnje vlasništvo.

Smatram da je Krizmanićev pristup tematici bez sumnje stručan i iznimno znanstveno utemeljen. Ovom je bogatom publikacijom zasigurno sveobuhvatno predstavio slabo poznat i iznimno važan aspekt urbanog identiteta Pule i nedvojbeno dokazao da su habsburške fortifikacije Pule, kao i one građene prije toga, vrhunsko graditeljsko naslijeđe europskog značaja. Posebno su važne argumentirane tvrdnje da se pulske fortifikacije moraju spasiti, obnoviti i vratiti u život, ne samo kao ambijentalna i vrhunska arhitektonska dobra već i, s povijesne točke gledanja i krajolika u kojem su smještene, kao živi muzeji vojne arhitekture, tradicijske tehnike građenja i teritorijalne obrane.

Raul Marsetić

**Branko Perović,**

***Austrougarske vile i kuće u Puli – vraćanje memorije gradu,***

**Pula: Korina Perović Marković, Dragan Perović / Regional 2010., 283 str.**

Razmišljajući o povijesti drevnoga grada kao što je Pula mnogi će najprije pomisliti na rimsku ostavštinu kojom se svaki stanovnik toga grada može ponositi. Međutim, često se zaboravlja na austro-ugarsku baštinu koja se prostire diljem grada, a ne samo u užem središtu. Malobrojna je literatura koja se bavi poviješću austro-ugarske Pule, stoga je ova knjiga i više nego značajna ne samo za urbanu povijest grada, već i za hrvatsku povijest. Kao što se i sam autor Branko Perović izrazio, knjiga *Austrougarske vile i kuće u Puli* zacijelo je vraćanje i ne tako davne povijesne memorije grada. Knjiga je objavljena postumno, a rezultat je dugogodišnjeg mukotrpnog rada autora koji je koristeći postojeću literaturu prikupio i dokumentaciju iz knjižnica i arhiva te obavio razgovore s današnjim vlasnicima vila. Za predgovor knjige je zaslužan pulske gradonačelnik Boris Miletić, dok su recenzije napisali povjesničarka Klara Buršić-Matijašić i Antonio Rubbi, diplomirani inženjer arhitekture.

Urbana povijest Pule doživjela je svoj procvat upravo u doba Austro-Ugarske nakon što je Pula postala njezina glavna ratna luka i time u vrlo

kratko vrijeme vojni centar, ali i industrijska žila kucavica. Budući da nagli razvoj grada zahtijeva i nove stambene prostore, vile su nastale iz "prijeke potrebe doličnih zdanja" za austro-ugarske časnike i dužnosnike. Istražujući arhitektonsku povijest Pule, Perović s preciznošću uvodi čitatelja u svijet onih koji su te vile posjedovali i time ostavili neizbrisiv trag. Autor je prikazao vile prateći im sudbinu od trenutka njihove izgradnje do danas, kad te vile broje stotinjak godina.

Sama knjiga podijeljena je po principu kvartova, odnosno dijelova grada ukrašenih austrijskim arhitektonskim dostignućima s kraja XIX. i početka XX. stoljeća. Obradene vile i kuće nalaze se u centru grada, na Stoji kao glavnom mornaričkom kvartu te elitnim kvartovima Verudi i Vidikovcu. Dotada nenaseljene dijelove neposredne gradske okolice oživjele su secesijske građevine tadašnjih pulskih arhitekata.

U gradskom središtu Perović kreće na svoje putovanje palačom nadvojvode Karla Stjepana. Iako uništena tijekom Drugog svjetskog rata, palača je uvrštena u impozantnije primjerke toga doba, a nalazila se na početku Arsenalske ulice. Danas njezino mjesto zauzima zgrada novijeg krila glavne pošte. Ovaj dio grada u podnožju Monte Zara krasi i drugi značajni objekti, poput Vile Monai, nekad sjedišta nautičkog kluba.

Osim što donosi detaljan prikaz austro-ugarskih zgrada, Perovićeva knjiga sadrži i razne detalje te fotografije ljudi koji su živjeli u tim zgradama. Jedan od takvih stanara bio je i Matko Laginja, poznata osoba iz lokalne i nacionalne povijesti. Zanimljivo je istaknuti da se kuća u kojoj je boravio i radio Laginja nalazi u samom centru grada, nasuprot Istarskom narodnom kazalištu, u ulici koja danas nosi njegovo ime. Druga važna ličnost koja se našla u knjizi Branka Perovića je zasigurno znameniti James Joyce. Iako veoma lošeg mišljenja o Puli, irski je pisac ipak proboravio kratko vrijeme u gradu. Živio je u blizini Ulice Sergijevaca, nedaleko od mjesta na kojemu se danas nalazi kafić *Uliks*. Lokal je i dobio ime po knjizi ovog slavnog književnika, a krasi ga i kip Jamesa Joycea koji privlači mnoge turiste. Nadalje, kuća Benussi, u posjedu značajne pulske obitelji podrijetlom iz Rovinja, danas je zgrada u kojoj se nalazi ljekarna Centar, a nekada i Gradska knjižnica i čitaonica. Veći dio zgrade stradao je za vrijeme II. svjetskog rata te se do današnjeg dana sačuvao samo njezin središnji dio.

Drugi dio knjige Perović je posvetio elitnom dijelu tadašnje austro-ugarske Pule, a to je gradska četvrt Veruda. Taj dio grada bio je rezerviran za više slojeve austro-ugarskih vojnih časnika i plemiće. Vile su uglavnom i dobile

ime po obiteljima koje su ih posjedovale. Jedna od njih bila je, kako autor kaže, romantična vila Pietrusci čije se imanje protezalo od zida Mornaričke bolnice do tadašnje vojne streljane. Također u blizini Mornaričke bolnice nalazi se vrlo atraktivna vila grofa Laszla. Danas je vila Laszlo, kao i većina pulskih austro-ugarskih vila, zapuštena i ima nekoliko vlasnika. Ipak, neke od vila i danas izgledaju prekrasno, poput vile Matilde. U tu skupinu ubraja se i vila časnika Riedlina koji je 1913. dao izgraditi vlastiti stambeni prostor, dok je kontraadmiral Miklos Horthy posjedovao dvije kuće i stan. Perović spominje i Dušana Preradovića, sina pjesnika Petra Preradovića, koji je stanovao u zgradi kod Mornaričkog parka.

Treći i četvrti dio knjige posvećen je gradskim četvrtima Vidikovcu i Stoji, četvrtima s nešto manje atraktivnim kućama. S obzirom na činjenicu da je Pula na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće postajala sve napućenija, pokrenulo se pitanje stambenog prostora za radničke obitelji. Stoja je tako prvenstveno bila namijenjena za gradnju radničkih i dočasničkih stanova u jeftinijim građevinskim zgradama. U skladu s time, velikom su brzinom rasle manje kuće doseljenika u grad koji su radili u Arsenalu. Među najvažnijim građevinama i građevinskim sklopovima na ovom području zasigurno su Mornaričko groblje i Mornarička crkva koja je izgrađena za potrebe Ratne mornarice, a koja je i danas u funkciji. Na samom kraju knjige stoji pogovor Bruna Dobrića.

U prikazu, svakako, nema mogućnosti spomena svake od obrađenih vila i imena njihovih vlasnika te su izdvojene samo neke od njih. Stoga preporučujem svakom čitatelju, povjesničaru ili ne, da ovo iznimno vrijedno djelo Branka Perovića pregleda od korica do korica. Autor je knjigom *Austrougarske vile i kuće u Puli* dao uvid u dio pulske povijesti s kraja XIX. i početka XX. stoljeća, kada je grad od primorskog malaričnog gradića postao grad europskih razmjera sa svim svojim kulturnim i društvenim sadržajima, i time je otvorio put budućim istraživačima njezine urbane povijesti.

Martina Batel